

Nekaj misli glede znanstvenega dela o inozemskih Jugoslovanih.

Dr. Ivan Tomšič.

Predmet. — Dejstvo je, da živi 2.524.500 Slovencev, Hrvatov in Srbov izven meja kraljevine Jugoslavije. Ti inozemski ali zamejni Jugoslovani so deloma izseljenci, deloma tvorijo narodnostne manjšine v tujih državah.

Kot izseljence označujem one Slovence, Hrvate in Srbe, ki so kot jugoslovanski državljani odšli z ozemlja kraljevine Jugoslavije v tuje države z namenom, da dobijo zaposlitve in da tamkaj ostanejo bodisi določen bodisi nedoločen čas. K tem izseljencem je prišteti tudi one Jugoslovane, ki so se pred 1. decembrom 1918, torej pred nastankom jugoslovanske države, izselili z ozemlja, ki tvori sestavni del naše kraljevine.

Ti izseljenci se bodisi vrnejo za stalno v domovino, bodisi tudi ne, toda v obeh primerih je možno, da obdržijo v tujih državah še nadalje jugoslovansko državljanstvo. Tudi od takih izseljencev, ki izgubijo jugoslovansko državljanstvo in ki postanejo državljani tuje države, se mnogi kasneje povrnejo v domovino in si ponovno pridobijo jugoslovansko državljanstvo. Oni izseljenci, ki izgubijo jugoslovansko državljanstvo, ki pa ne postanejo državljani katere tuje države, nimajo nobenega državljanstva (tako imenovani apatridi). Tudi mnogi taki izseljenci se prej ali slej vrnejo za stalno v domovino. Za svoj narod in za jugoslovansko državo morejo imeti pomena celo izseljenci, ki izgube jugoslovansko državljanstvo ter si pridobe tuje državljanstvo in ki se ne vrnejo za stalno v domovino. Oni izseljenci, ki si pridobijo tuje državljanstvo, ki pa niso izgubili jugoslovanskega državljanstva, imajo celo dvojno državljanstvo. Na splošno in ne glede na različne pravne položaje so potrebni in vredni zanimanja vsi oni izseljenci, ki se zavedajo, da spadajo k slovenski ali hrvaški ali srbski kulturni in narodni skupnosti, in ki se v tujini ne prištevajo k ondotni kulturni in narodni skupnosti.

Vseh izseljencev slovenske, hrvaške in srbske narodnosti je 1.115.500. Od teh jih živi v Evropi 100.000, v Severni in Južni Ameriki 1.000.000, ostali pa na drugih celinah.¹ Za-

¹ Primerjaj dr. L. Trnjegorski, Jugoslovenske manjine u inostranstvu. Beograd, 1938, str. 8. O nedostatih statističnih podatkov o slovenskem izseljenstvu (podobno velja za hrvaške in srbske izseljence)

radi trajnega izseljevanja v tujino in vračanja v domovino se število izseljencev menja.

Na temelju mirovnih in drugih mednarodnih pogodb, sklenjenih po končani svetovni vojni 1914—1918, niso postala sestavni del jugoslovanske države vsa ozemlja, na katerih avtohtono živijo Slovenci, Hrvati in Srbi. Nekatera teh ozemelj so bila dodeljena sosednjim državam: Italiji, Avstriji (sedaj Nemčija), Ogrski, Romuniji, Grčiji in Albaniji (sedaj Italija). Tamkajšnji Jugoslovani so postali državljani dotičnih tujih držav in tvorijo narodnostne manjšine. Po mnenju Trnjegorskega je teh Jugoslovancev 1.470.800.²

V nekaterih tujih državah so osebe, ki spadajo k slovenski, hrvatski ali srbski narodnostni manjšini, iz raznih vzrokov prisiljene, izseliti se iz dotične države. Je to primer, da se osebe, ki so po narodnosti Slovenci, Hrvati ali Srbi, a so državljani določene tuje države, izselijo v drugo tujo državo (n. pr. če se Slovenci v Primorju, ki so državljani Italije, in oni Slovenci na Koroškem in Štajerskem, ki so državljani Nemčije, izselijo v Argentinijo, Brazilijo in drugam).

Potreba in pomen. — Pravkar navedena dejstva ustvarjajo celo vrsto vprašanj in nalog. Kajti položaj teh 2.524.500 inozemskih Jugoslovancev ni zadovoljiv. Te osebe se v težkih socialno-gospodarskih razmerah bore v tujih državah za svoj obstoj in za ohranitev svojega narodnega značaja, jezika, kulture in vere. Čestokrat se slišijo pritožbe, da se domovina premalo ali celo nič ne briga zanje in da ne štiti dovolj njihovih interesov. A na drugi strani se opaža, da se mnogi inozemski Jugoslovanci ne smatrajo več kot člani svoje narodne zajednice (skupnosti).

Potrebno bi bilo, točno določiti pravice in dolžnosti, ki jih ima domovina do inozemskih Jugoslovancev, ter pravice in dolžnosti, ki jih imajo ti v tujini do svoje domovine.

Res je, da je položaj Jugoslovancev v tujini določen po pravnih obveznostih, ki so jih države, v katerih oni živijo, prevzele nasproti kraljevini Jugoslaviji. Toda na položaj teh rojakov vpliva tudi skrb, ki jo kraljevina Jugoslavija

prim. Kuhar A. Naše izseljensko vprašanje. Spominski zbornik Slovenije. 1959, str. 525.

² L. c., str. 8, s to razliko, da vsota tam navedenih števil (glej spodaj opombo 5) znaša 1.470.800 in ne 1.410.800. Prim. tudi Josef Chmelar: Die nationalen Minderheiten in Mitteleuropa. Prag, 1937, str. 48, 69, 79, 89, 100.

ima zanje, bodisi da so njeni državljani, bodisi da to niso. Ta skrb se izraža v njenem prizadevanju, da se jim v dogovoru z dotično tujo državo zagotovi primerno varstvo.

Pri mnogih, tudi velikih narodih in državah se uvideva nujnost proučevanja in urejanja tovrstnih problemov v namenu, da se rojaki v tujini ohranijo v organični zvezi s svojo narodno zajednico in da se zaščitijo. Taki napori so v veliki meri bili napravljeni tudi na znanstvenem polju.

Podobni napori so za Slovence, Hrvate in Srbe ter za kraljevino Jugoslavijo še toliko bolj nujno potrebni, ker je število inozemskih Jugoslovancev primeroma veliko. Splošno se uvideva, da bi izseljenci našli dela in zaslužka v domovini, brž ko bi bile razmere pri nas primerno urejene. Prav posebno imajo Slovenci interes in moralno dolžnost, baviti se z izseljenskimi in manjšinskimi problemi. K temu jih sili geopolitičen položaj od njih obljudenega ozemlja in dejstvo, da jih je od približno 2.400.000, kolikor je vseh Slovencev na svetu, samo polovica v kraljevini Jugoslaviji, medtem ko druga polovica živi raztresena po vsem svetu: okoli 500.000 je slovenskih izseljencev in okoli 700.000 oseb znaša slovenska narodnostna manjšina v tujih državah. V primeri z drugimi Jugoslovanci so Slovenci v prvi vrsti poklicani k temu delu, ker izmed 2.524.500 Jugoslovancev v tujini je skoro polovica (okoli 1.200.000) Slovencev. Za Slovence so tovrstna prizadevanja življenjskega pomena tudi iz razloga, ker bi se v primeru ugodne rešitve teh vprašanj in nalog mogel urediti osrednji problem Slovencev in njihov odnos do drugih Jugoslovancev.

V zvezi s problemi slovenskih, hrvatskih in srbskih narodnostnih manjšin v tujih državah je potrebno, proučevati tudi naloge, ki nastanejo zaradi dejstva, da na ozemlju kraljevine Jugoslavije živijo osebe, ki se prištevajo k tujim narodnim zajednicam in tvorijo narodnostne manjšine. Po uradnem ljudskem štetju 31. marca 1931. je od 13.934.038 prebivalcev v kraljevini Jugoslaviji 1.757.242 oseb izjavilo za svoj materni jezik tuji (ne slovenski, ne srbsko-hrvatski) jezik. To dejstvo je izrednega pomena pri proučevanju, zlasti pa pri urejanju slovenskih, hrvatskih in srbskih manjšinskih problemov iz razloga, ker so med državljani vseh sosednjih držav razen Bolgarije osebe, ki spadajo k slovenski ali hrvatski ali srbski narodni zajednici in ki zato tvorijo tamkaj narodnostne manjšine. Nasprotno pa se določeno število državljanov kraljevine Jugoslavije smatra etnično kot del narodov, ki so si ustanovili sosednje narod-

nostne države, med katerimi sta dve trenutno izredno dinamični velesili.³

Bivanje sicer malega števila tujih izseljencev v jugoslovanski državi je pomembno za ureditev položaja jugoslovanskih izseljencev v onih tujih državah, katerih državljani so se naselili v naši kraljevini.

Ali je treba vedeti še več, da se uvidita in cenita potreba in pomen narodnoobrambnega dela za Jugoslovane v tujini?

Pravilna ureditev in uspeh narodnoobrambnega dela zavisita od temeljitega poznavanja vseh ustreznih nalog. Zato je nujno potrebno, znanstveno proučevati ves kompleks življenjskih nalog Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki živijo izven meja kraljevine Jugoslavije. Teoretična spoznava položaja teh Jugoslovancev bi bila pomemben prispevek k praktični rešitvi njihovih problemov. Znanstveno delo pa ni pomembno samo kot temelj narodnoobrambnega dela, ampak ima tudi pedagoški smoter, namreč da se vzgoji in okrepi čustvo povezanosti z narodom.

Splošni razvoj. — Razvidne spoznave, vprašanja in problemi rojakov v tujini so postali predmet znanstvenega dela pri mnogih narodih in državah že v 19. stoletju. To velja predvsem glede izseljencev.

Od srede 19. stoletja dalje so se pod vplivom ogromnega razmaha mednarodne trgovine, industrije in prometnih sredstev ljudje izseljevali izključno iz gospodarskih nagibov, medtem ko se je do tedaj izseljevanje vršilo predvsem iz nagibov politične narave, verske nestrpnosti in državljanskih nemirov.⁴ Gospodarski nagibi so vplivali tudi na način izseljevanja, ki je postalo normalen, stalen, pogo-

³ Tako je Jugoslovancev v Nemčiji 170.000, Nemcev v Jugoslaviji 499.526; Jugoslovancev na Ogrskem 165.000, Ogrcev v Jugoslaviji 468.185; Jugoslovancev v Romuniji 70.000, Romunov v Jugoslaviji 63.853; Jugoslovancev v Albaniji 60.000, Albancev v Jugoslaviji 542.000; Jugoslovancev v Italiji 650.000, Italijancev v Jugoslaviji 9596; v to število so všeti jugoslovanski državljani italijanske narodnosti in italijanski optanti; Jugoslovancev v Turčiji 100.000, Turkov v Jugoslaviji 132.000; Jugoslovancev v Grčiji 250.000, medtem ko v Jugoslaviji ni grške narodnosti ali jezikovne manjšine; Jugoslovancev drugod 5800, a k drugim razen navedenim manjšinam se prišteva v Jugoslaviji še 242.482 oseb. Ti podatki so navedeni glede Jugoslovancev v tujini po Trnjegorskem, l. c., str. 8 (prim. zgoraj opombo 2), glede tujih narodnostnih in jezikovnih manjšin v kraljevini Jugoslaviji pa po uradnem ljudskem štetju 31. marca 1931., navedenem delno v La Yougoslavie d' aujourd'hui, Publié par la section de la presse au Ministère des Affaires étrangères, Belgrad, 1935, str. 81–87, in v Chmelař, l. c., str. 56–66.

⁴ Prim. Fauchille, *Traité de droit international public*, I, 1, str. 820 in d.

sten in individualen pojav, kot je v glavnem ostal do danes. V zvezi s tem se je poedincu začela pripoznavati pravica, izseliti se iz domače države. Tedaj so se o izseljevanju izdali prvi notranjedadržavni predpisi in sklenile mednarodne pogodbe ter so se ustvarili pogoji za znanstveno proučevanje tovrstnih spoznav, vprašanj in problemov.

To proučevanje se pri različnih narodih ni začelo razvijati ob istem času. Kot prvo se je začelo proučevati nemštvo v tujini, in sicer že v sredi 19. stoletja, ko se je pokazala potreba, gojiti in ohraniti nemško narodno zavednost izven meja nemških držav. To delo se je nanašalo le na Nemce, ki so se izselili v tuje države predvsem iz gospodarskih razlogov.⁵ Vzporedno z naraščajočim izseljevanjem se je bogato razvilo njegovo proučevanje v Evropi in v Ameriki.

Po končani svetovni vojni 1914—1918 se je izredno razmahnilo zanimanje za študij položaja narodnostnih, jezikovnih in verskih manjšin. Kajti meje mnogih držav se niso potegnile vedno tako, da bi vsi pripadniki določene narodne zajednice ter veroizpovedi bili politično in pravno organizirani v eni in isti državi, tako imenovani narodnostni državi. Mnogi izmed oseb, ki etnično spadajo k določenemu narodu, živijo na ozemljih, ki so bila dodeljena dvem ali celo več tujim državam, kjer te osebe tvorijo narodnostno, jezikovno ali versko manjšino v razmerju do tamkajšnjega prevladajočega naroda (tako imenovanega državnega naroda) oz. veroizpovedi. O razvoju študija o manjšinah pričajo izredno razrasla strokovna literatura,⁶ številni znanstveni zavodi, predavanja na visokih šolah, manjšinski kongresi in delo Zveze narodov na tem polju. Izselski problemi so se znanstveno obravnavali v skromnejšem obsegu kot pa manjšinski problemi in nekaj časa celo ločeno od njih.

Bistvo. — Predmet znanstvenega raziskovanja in proučevanja morejo načeloma postati vsi pojavi življenja poedincev in njih zajednic.⁷ Gonilni sili pri tem sta notranja logika znanosti in potreba praktičnega življenja. Znanstveniki imajo dolžnost, da izmed mnogih možnih predmetov

⁵ Prim. Richard Mai, *Neue Aufgaben der Wissenschaft zur Erforschung des Auslanddeutschtums. Jahrbuch des Reichsverbandes für die katholischen Auslanddeutschen. 1933—34.* Berlin, 1934. Str. 117.

⁶ Bibliografija evropskih narodno-manjšinskih problemov do l. 1928. je sestavljena v knjigi Jakob Robinson, *Das Minoritätenproblem und seine Literatur.* Berlin u. Leipzig. 1928. 265 strani.

⁷ Prim. Mai, l. c., str. 116.

znanstvenega proučevanja izberejo določene glede na prostor, čas, na svoje duhovne potrebe in notranje vrednosti dotičnega predmeta.

Znanost se navadno opredeljuje kot logičen sestav naših spoznav o kakem predmetu. Vendar o pravi znanosti govorimo le tedaj, če so rezultati logično in metodično izvedeni iz dokazanih in izvestnih predstav.⁸

Raziskovanje in proučevanje položaja inozemskih Jugoslovancev nudi možnosti spoznavanja novih resnic ali vsaj poti do njih. Zato ni dvoma, da je študij tega položaja znanstveno delo. Različna mnenja bi mogla nastati le o tem, ali naj se temu delu da večja ali manjša samostojnost v okviru znanosti, s čimer bi se mu priznal značaj posebne znanstvene panoge, ali pa naj se opredeli v katero znanstveno panogo, bodisi v tako, ki že obstoji, ali v tako, ki bi se morala šele ustanoviti. Boehm je mnenja, da nastaja nova disciplina, ki jo on označuje kot znanstveno etnopolitiko.⁹ Njena naloga je, da z uporabo raznih metod proučuje narod in narodnost v boju z vsemi silami, s katerimi pride v dotiko narod kot obsežen svet pojavov. Po Mannhardtu je nemštvo v tujini problem o obstoju, nastanku, ohranitvi in prenehanju ter hkrati okvirni problem, v katerem se osredotočijo pod določenim vidikom vsa vprašanja o narodu in državi.¹⁰

Študij položaja inozemskih Jugoslovancev ni nova, posebna veda, ampak se ta predmet obravnava v okviru splošne nauke o narodih in državah in z vidika več, že obstoječih ved, predvsem sledečih: zemljepisje, zgodovina, jezikoslovje, bogoslovje, rasna biologija, statistika, gospodarstvo, sociologija, pravo. N. pr. s pravnega vidika se postavljajo na polju nauka o državi, državnega prava in mednarodnega javnega prava med drugimi sledeča vprašanja: odnos med narodom in državo, med narodom in cerkvijo; pozitivizem modernega državnega prava in naravne pravice manjšin; interesi poedinca, narodne, državne in mednarodne zajednice; manjšinski in izseljenski problemi v luči novega pojmovanja moderne države; pomen rešitve teh problemov za bodočo ureditev zajednice narodov in

⁸ Prim. Aleš Ušeničnik, Bogoslovje in znanost. Čas, 1922. Str. 160 in d.

⁹ Glej M. H. Boehm, Aufgaben und Organisation der europäischen Nationalitätenforschung. Etnopolitischer Almanach. 1931. Str. 4.

¹⁰ Glej J. W. Mannhardt, Grenz- und Auslandsdeutschtum als Lehrgegenstand. Schriften des Instituts für Grenz- und Auslandsdeutschtum an der Universität Marburg. Jena. 1926. Str. 6.

držav. S stališča prava in morale se ugotavlja pomen, ki ga vera ima za ohranitev narodne zavednosti, odnos med ljubeznijo do domovine (naroda) in med državljansko dolžnostjo itd. Analogno bi se mogla navesti vprašanja glede drugih ved, z vidika katerih se motri položaj Jugoslovancev, ki živijo v tujini.

Kakor študij drugih rojakov v tujini,¹¹ je tudi znanstveno delo o inozemskih Jugoslovanih napoteno na številne vidike ter gre za novo sintezo znanstvenih elementov in metod. Vprašanja so porazdeljena na kopico že obstoječih ved, ki naj s svojimi metodami in izkušnjami prispevajo, da se to znanstveno delo vrši. To delo ne bo omejeno po svojem predmetu na ozemlja, kjer Jugoslovanci živijo kot izseljenci in narodnostne manjšine, ampak se bo raztezalo tudi na vsa obrobna ozemlja tujih narodov, s katerimi so Jugoslovanci v stalnem stiku in trenju; kajti poznavanje zgodovine in položaja sosednjih narodov in držav olajšuje razumevanje naših narodnostnih in izseljenskih vprašanj.

Naloge. — Problemi Jugoslovancev v tujini se morajo raziskovati in obravnavati skupno, sistematično, metodično in objektivno, brez političnih tendenc.

Obema skupinama inozemskih Jugoslovancev namreč onih, ki so v položaju narodnostnih manjšin, in onih, ki so v položaju izseljencev, je skupno to, da živijo izven meja kraljevine Jugoslavije. Obedve skupini moreta obstajati ali skupno ali posamezno. Samo slovenske, hrvatske in srbske narodnostne manjšine, ne pa tudi izseljenci, živijo v Italiji, na Ogrskem, v Romuniji, Grčiji in Albaniji. Samo jugoslovanski izseljenci, ne pa tudi narodnostne manjšine, so v Franciji, Belgiji, Holandiji in v državah izven Evrope. Obedve skupini hkrati sta naseljeni v Nemčiji (slovenske in hrvatske narodnostne manjšine, stalni izseljenci, sezonski delavci).

Nujno je potrebno, da se vsa vprašanja in naloge, ki nastanejo zaradi življenja obeh skupin, proučujejo skupno. S tem pa ni rečeno, da se vprašanja in naloge obeh skupin postavljajo v enaki obliki. Položaj slovenskih, hrvatskih in srbskih narodnostnih manjšin in položaj jugoslovanskih izseljencev v tujih državah se razlikujeta predvsem po nastanku, po razvoju in po stremeljenjih. Vse te in druge razlike narekujejo različne metode proučevanja problemov obeh skupin inozemskih Jugoslovancev.

¹¹ N. pr. nemških po Mannhardtu, l. c., str. 15.

Predvsem je potrebno, ustvariti vse pogoje za strogo znanstveno raziskovanje in obravnavanje. Vse v poštev prihajajoče gradivo, podatki in izkustva se morajo sistematično zbirati in dopolnjevati ter nato metodično obdelati.

Na podlagi dognanega se bo mogel najti način, kako navezati naše rojake na lastno kulturno in narodno zajednico in kako zaščititi njihove interese v ondotnih tujih državah. Skrb kraljevine Jugoslavije za izseljence ne sme iti tako daleč, da bi se kršila suverenost tuje države, na ozemlju katere so se oni naselili. Kolikor jugoslovanski izseljenci ostanejo jugoslovanski državljani, se na ozemlju tuje države pravno smatrajo kot tujci, za katere velja tako imenovano pravo tujcev. Vsako intervencijo s strani vlade kraljevine Jugoslavije, izvršeno v namenu, da se spremeni položaj jugoslovanskih izseljencev — tujcev, bi tuja država smela smatrati po mednarodnem javnem pravu kot nedopustno vmešavanje v one notranje zadeve, za katere je sama izključno pristojna. Toliko manj je dopustna intervencija v korist jugoslovanskih izseljencev, ki so postali tuji državljani, kakor tudi v korist oseb, ki spadajo k slovenski, hrvatski ali srbski narodnostni manjšini in so torej nujno tuji državljani.

Objektivno razpravljanje o navedenih problemih bo pokazalo, da je potrebno, varovati upravičene interese vseh prizadetih. S potrebami suverenosti tuje države, na eni strani, se morajo spraviti v sklad interesi ondotnih Jugoslovancev, njihovega naroda in kraljevine Jugoslavije, na drugi strani. Na drugi strani torej ni samo interes poedincev — izseljencev in oseb, ki se prištevajo k narodnostnim manjšinam. Varstvo rojakov v tujini je v prvi dobi svojega razvoja bilo dano predvsem v njihovo osebno korist in le posredno v korist lastnega naroda in domače države.

V najnovejši dobi se pod vplivom novega pojmovanja o moderni državi in o narodu ter o njunem medsebojnem odnosu¹² širi in uveljavlja zmotno naziranje, da je država sama sebi namen, da ji pripada neomejena oblast in da ni vezana na nobene višje, moralne zakone. Interesi države so istovetni z interesi državnega naroda. Tem se morajo popolnoma podrediti interesi poedincev. Gre za interese ne samo vseh državljanov take države (med njimi tudi onih državljanov, ki so druge narodnosti), ampak tudi rojakov po krvi, ki živijo v tujih državah, bodisi da so, bodisi da niso njeni državljani.

¹² Prim. pomen ideologij komunizma, fašizma in narodnega socializma.

Od tod je razlagati težnje nekaterih narodov in držav, da pri urejanju položaja svojih rojakov v tujini gledajo predvsem le na svoj lasten interes: združiti ne samo v duhovno, ampak tudi v narodno in državno skupnost vse svoje rojake, ki so raztreseni po državah širom sveta in ne glede na to, ali so tedaj njihovi državljani ali niso, torej tako izseljence kakor tudi osebe, ki tvorijo narodnostne manjšine. Pri tem se uporabljajo tudi sredstva, ki se ne ozirajo na pravice in interese prizadetih poedincev, kot n. pr. pri preselitvi prebivalstva z domače grude v eni državi na ozemlje druge (narodnostne) države.¹³ Kolikor se običajno izseljevanje iz ene države v drugo še dalje dopušča, se ono često usmerja v določene države, in sicer v take, kjer ima ona država, katere državljan je izseljenec, posebne kulturne, gospodarske in politične interese.

Splošno se zahteva, da poedinec — izseljenec ne sme v tujini gledati le na lastne koristi in ne sme pretrgati vseh

¹³ Glej dogovor o „obvezni zamenjavi grških in turških prebivalstev“, podpisan od Grčije in Turčije 30. januarja 1923, ponatisnjen v *Le Fur — Chklaver, Recueil de textes de droit international public*, II. izd., Paris, 1934, str. 814—820 in razložen v razpravi S. Séfériadès, *L'échange des populations, Recueil des Cours de La Haye*, 1938, IV, str. 311—437. V besedilu se prvokrat v mednarodni pogodbi rabi izraz obvezna „zamenjava“ (l'échange) državljanov, naseljenih v drugi državi, kot da gre za stvari, ki jih pogodbeni stranki dajeta druga drugi. Ta preselitev je imela daljnosežne posledice socialno-gospodarskega značaja, predvsem glede na državljanstvo in imovino preseljencev. Séfériadès je označil prisilno preselitev lastnih državljanov tuje narodnosti in vere za zločin, napravljen nad posamezniki, ki jih številne in nenadomestljive vezi vežejo z domačo grudo (str. 430). Koristi posameznikov so bile varovane pri izvajanju dogovora o „vzajemni in prostovoljni izselitvi etničnih manjšin“, podpisan od Bolgarije in Grčije 27. novembra 1919 (Séfériadès, l. c., str. 365—370).

Deloma na temelju nauka o čisti rasi, deloma zaradi novih potreb mednarodne politike se zamisel, preseliti vse sorojake v narodnostne države, smatra v nekaterih državah trenutno kot najbolj primeren način, da se rešijo manjšinski in izseljenski problemi. Češ da med dotičnimi državami ne bi bilo potem več trenj in sporov zaradi ravnanja z drugorodnimi državljani. Tudi ne bi tretje države več intervenirale med obema državama na podlagi nasprotstev, ki so sicer nastala zaradi manjšin. Na poziv italijanske vlade in brez posebnega mednarodnega dogovora med prizadetima državama so se Italijani, živeči v Tunisu in na Korziki, izselili v Italijo v prvi polovici leta 1939. Italija in Nemčija sta podpisali 21. oktobra 1939 pogodbo o preselitvi Južno Tirolskih Nemcev iz Italije v Nemčijo. Podobne mednarodne pogodbe je Nemčija sklenila z baltskimi državami in s Sovjetsko Rusijo. Besedila teh mednarodnih pogodb niso še uradno objavljena. Preselitev se dejansko vrši v korist prizadetih narodov in držav ter v škodo posameznikov in je prisilna, dasi je dogovorjeno, da naj bo odločilna osebna, svobodna volja prizadetih posameznikov.

stikov z domovino. On se mora zavedati, da je v tujino postavljen živi ud skupnega narodnega telesa in države ter kot tak po svoji vesti soodgovoren za ohranitev in napredek te zajednice. Poedinec, ki spada k narodnostni manjšini, ima pravico in dolžnost, čutiti se povezanega z rojaki onkraj državnih meja v duhovni, kulturni in narodni skupnosti. Zaščita izseljencev in narodnostnih manjšin nima torej samo namena, zadostiti potrebam poedincev. V sedanji dobi stremi to varstvo pretežno za tem, da zadosti potrebam in koristim prizadetih narodov in držav.

Primer proučevanja jugoslovanskega izseljenstva. — Jugoslovansko izseljenstvo postavlja z raznih vidikov, prav posebno s pravnega vidika med drugimi sledeča vprašanja in naloge, ki morejo biti predmet znanstvenega dela:

Kateri je pojem, katere so vrste, vzroki in povodi izseljevanju Jugoslovancev? Statistika izseljevanja. Ali je pravica poedinca, da se izseli, omejena ter v kakšnem obsegu in po katerem načrtu se je izseljevalo?

Kakšen je politični in pravni položaj jugoslovanskih izseljencev v tujih državah? Kaj je z državljanstvom teh izseljencev? Katere so pravice, dolžnosti in težnje kraljevine Jugoslavije do izseljencev? Študij pravnih predpisov o doseljevanju, izdanih v državah, kjer se jugoslovanski izseljenci naseljujejo. Spoznava dejanskih potreb izseljencev v tujih državah. Zajamčenje njihovih interesov: verski (dušno pastirstvo in bogočastje v materinem jeziku), kulturni (lastno šolstvo, društveno življenje, tisk), socialni in gospodarski (življenjske razmere, delovni pogoji, mezde in socialna zavarovanja; ali so jugoslovanski državljani v tuji državi pravno in gospodarsko zenačeni s tamkajšnjimi domačimi delavci odnosno nameščenci in z doseljenci iz drugih držav) in finančni interesi (izseljenski prihranki in njihov pomen). Ali obstoje poleg interesov poedincev-izseljencev tudi interesi narodov in kraljevine Jugoslavije, kateri so ti interesi in kako so zaščiteni?

Celo vrsto nalog ima zgodovina izseljevanja Jugoslovancev vobče in s posebnim ozirom na posamezne države naselitve, nadalje zgodovina pravne ureditve položaja inozemskih Jugoslovancev (zakonodaja in mednarodne pogodbe kraljevine Jugoslavije). Zanimiva bi bila ugotovitev, koliko je razvoj svetovnega gospodarstva in svetovne politike vplival na potek izseljevanja Jugoslovancev (gospodarske krize, težnja za avtarkijo, nove osnove mednarodne politike in dr.).

Izseljenska politika kraljevine Jugoslavije postavlja predvsem vprašanje, ali je nadaljnje izseljevanje sploh smotrnno. V tej zvezi je vprašanje morebitne notranje kolonizacije ter gospodarskega in socialnega napredka naše države.

Kolikor se izseljevanje iz kraljevine Jugoslavije smatra kot neobhodno potrebno, naj se vrši po že vnaprej določenem načrtu, sestavljenem tako, da se upoštevajo hkrati interesi poedinca, naroda in države. Državna izseljenska služba naj bo smotrnno organizirana. Pri urejanju doseljavanja na jugoslovansko ozemlje se mora država ozirati na potrebe svoje izseljenske politike. Izdajo naj se notranje-državni predpisi in sklenejo mednarodne pogodbe: da se preprečijo zlorabe od strani oseb in družb, ki se pečajo z izseljenskimi posli; da se uredi potovanje izseljencev do mesta zaposlitve; da se izseljevanje usmerja v države, kjer je zaposlitev koristna za izseljence in obenem za državo ter njeno gospodarstvo in kjer izseljenci najlažje ohranijo čustvo povezanosti z narodom; da se onemogoči raznovrstno izkoriščanje; da se zajamčijo ugodni delovni pogoji in moderna socialna zavarovanja tako, da so izseljenci preskrbljeni za bolezen, nezgodo, onemoglost, starost in brezposelnost ter da pod določenimi pogoji uživajo tovrstne rente in morebitne podpore tudi potem, ko se izselijo iz države, kjer so bili zaposleni, in ko se vrnejo za stalno v domovino. S tem še daleč nisem izčrpno navedel vseh mnogovrstnih nalog izseljenske politike. Zaradi spremenjenih okoliščin nastanejo nove potrebe. Mnogo je novih vprašanj in nalog, z ureditvijo katerih se ne bi smelo dolgo odlašati.

Da se širši sloji ljudstva seznanijo s temi in drugimi vprašanji in nalogami, bi bilo priporočljivo, sestaviti o tem učno gradivo in ga vnesti v šolske učne načrte.

Pogoji in možnosti, da se položaj inozemskih Jugoslovancev znanstveno proučuje v Ljubljani. —

Praktično važno vprašanje je, kako naj se znanstveno delo o inozemskih Jugoslovanih organizira, da bo doseglo svoj namen.

Najboljši pogoji za intenzivno znanstveno udejstvovanje na tem področju so za kraljevino Jugoslavijo podani v Ljubljani kot središču naroda, ki ima razmeroma največ rojakov izven državnih meja. Kot sem že zgoraj poudaril, živi polovica vseh Slovencev v tujih državah v položaju izseljencev in narodnostne manjšine, a od vseh inozemskih Jugoslovancev skoraj polovico tvorijo Slovenci. Proučevanje

bi temeljilo na dejstvih kakor tudi na izkustvih naših rojakov preko državnih meja. V Sloveniji se najbolj občuti potreba in narod se zaveda pomena in odgovornosti za tako prizadevanje. Skrb za izseljence je primeroma najbolj razvita v Sloveniji. Glede študija problemov manjšin je omeiniti publicistično delo strokovnjakov na tem polju. Manjšinski institut v Ljubljani ima zasluge za zbiranje strokovne književnosti in statističnih podatkov. Treba pa je poudariti, da vse to delo ni bilo koordinirano in opravljeno smotrno po načrtu.

Središče znanstvenega dela za Jugoslovane v tujini naj bi bila univerza v Ljubljani.

Na ljubljanski univerzi, in sicer na pravni fakulteti se je pred kratkim ustanovil Zavod za mednarodno javno pravo. Zavod obsega odsek za manjšine in odsek za izseljenstvo. S pomočjo predavanj in vaj se akademska mladina poučuje o manjšinskih in izseljenskih problemih s pravnega vidika in se uvaja v samostojno znanstveno delo. V vrsto idejnih sredstev spada tudi zbiranje in spoznavanje strokovne književnosti. S primernimi materialnimi sredstvi bi bilo zagotovljeno uspešno delovanje teh dveh odsekov.

Ker pa je položaj Jugoslovancev v tujini potrebno obravnavati z vidika vseh ustreznih znanstvenih panog, se mi zdi najbolj primerno, da se na ljubljanski univerzi ustanovi v smislu čl. 221 obče univerzitetne uredbe z dne 11. decembra 1931. poseben inter fakultetni zavod za inozemske Jugoslovane. Po predpisu tega člena se znanstveni zavodi „smejo osnovati za poedine vede ali obenem za več sorodnih ved ali za iste vede skupno za več fakultet, če se predavajo na več fakultetah in če spoznajo pristojne fakultete to za dobro.“¹⁴

Ta univerzitetni zavod naj bi bil organizacijska podlaga in središče za znanstveno proučevanje vseh življenjskih problemov inozemskih Slovencev, Hrvatov in Srbov z vidika onih znanstvenih panog, v katerih področja spada študij navedenih problemov. Akademska mladina bi imela možnosti, da se pouči o navedenih problemih z raznih vidikov. Stremi naj se za tem, da bi se od vsakega absolventa univerze zahtevalo poznavanje teh vprašanj in nalog.

Idejna sredstva naj bi bila: predavanja univerzitetnih predavateljev in vaje pod njihovim vodstvom; na univerzi organizirana predavanja strokovnjakov, ki niso univerzi-

¹⁴ Glej Službene Novine, št. 291/XCV/702.

tetni predavatelj; zbiranje in spoznavanje strokovne književnosti in statističnih podatkov; bibliografija književnosti; arhiv domačega in inozemskega tiska; zbirka zemljevidov; zbiranje drugega gradiva, ki je pomembno za navedena vprašanja; izdajanje znanstvenih in drugih knjig o inozemskih Jugoslovanih v domačih in tujih jezikih. Delalo naj bi se po načrtu, smotrno in metodično. Uspeh ne bi izostal, ako bi bila zagotovljena potrebna materialna sredstva. Zaradi obsežnosti gradiva bi se študij spočetka omejil na Slovence v tujini.

Književna poročila.

Dr. Urbanc Anton: Zavarovalno pravo. Ljubljana, 1959. Založil pisec. Mala 89, str. 256.

Pisec v predgovoru pravilno naglaša, da pravniki in gospodarstveniki težko pogrešajo slovensko besedilo zakona o zavarovalni pogodbi. Edini slovenski prevod — uradni — v slovenski izdaji avstrijskega lista državnih zakonov je skoro nedosegljiv, in pisec mu očita, da je zastarel in da je na več mestih netočen. Zakon o zavarovalni pogodbi razlaga pisec v obliki kratkega komentarja, pod črto so dodane — žal maloštevilne — odločbe stola sedmorice odd. B; morda bi bil pisec prav storil, ko bi bil dodal še najvažnejše avstrijske in češke. Komentar seveda v danem obsegu knjige ne more biti izčrpen in se ne more baviti s številnimi spornimi vprašanji, toda bistvene pripombe za razumevanje ne prelahkega zakona so v njem, in tudi pravilne so skoro brez izjeme. Dobro je zlasti to, da pisec razlaga, zakaj je dana in čemu naj služi kaka, in prvi pogled morda teže razumljiva določba zakona; pri tem razodeva dober vpogled v bistvo in tehniko zavarovanja sploh in posameznih zavarovalnih panog. Hvalevredno je tudi, da pisec opozarja na določbe drugih zakonov. Zakonu o zavarovalni pogodbi je pisec dodal uredbo o nadzorstvu nad zavarovalnimi podjetji z dne 25. februarja 1957, ni je pa razlagal, ker še niso izšli vsi pravilniki k nji: to delo — upravno zavarovalno pravo — si je pač prihranil za pozneje. Prav tako niso priloženi splošni zavarovalni pogoji. Pisec poudarja njihovo veliko važnost, misli pa, da je bolje počakati, dokler zavarovalnice splošnih pogojev ne prilagode uredbi o nadzorstvu in novemu notnemu zakonu o zavarovalni pogodbi, ki je že skrajno potreben. Dalo bi se seveda trditi tudi nasprotno: da so splošni zavarovalni pogoji sedaj, ko zavarovalno pravo še ni zenačeno in v večjem delu kraljevine sploh ni kolikor toliko izčrpnno urejeno z zakoni, še bolj važni kot bodo poslej, toda res je, da bi splošni zavarovalni pogoji ob sedanji pestrosti knjigo le preveč obremenjevali. Sicer pa pisec na mnogih mestih opozarja na splošne zavarovalne pogoje in jih tudi citira.

Od podrobnosti bi omenil h komentarju to: Na str. 28 (k § 1) sta v 2. odst. združeni dve misli, ki bi jih bilo kazalo ločiti, ker nista v pravi medsebojni zvezi. Brez dvoma so, nadalje, zavarovalne pogodbe eden najtipičnejših primerov tzv. *contrat d'adhésion*, toda spl. zav. pogoji niso *contrat*. — Prav jasna se mi ne vidita odst. 2 in 3 na str. 50 (§ 2), kolikor gre za § 871 odz. — Samo lapsus calami